

A gyimesközéploki iskola alapítása, története (1825–1948)

(Kivonat)

A Gyimesek betelepődése viszonylag későn, a 18. század elején kezdődött. A dolgozat a gyimesközéploki iskola történetét mutatja be, az egyházi oktatás kezdeteitől, az oktatásügyi változások és impériumváltások kihatásait, az államosításig.

1. A gyimesloki települések kialakulása

Gyimeslokon, a ma Gyimesvölgyének nevezett területen 1701–1702-től beszélhetünk biztonsággal kevés számú megtelepedett lakosról. A kis létszámú lakosság java részét az 1700-as években a Moldvából bevándorolt csángó-magyarok alkották. Kiket hívtak a csíki székelyek csángóknak a 18. század második felében és a 19. század elején? A moldvai származású, római katolikus vallású és magyar anyanyelvű embereket. Gyimeslokon az ALBERT, BALIGA, BARTOS, BILIBÓK, BODOR, DÁVID, FÁBIÁN, FEKETE, FIKÓ, FŐCZE, GALACZI, JÁNÓ, KOZSOKÁR, MIHÓK, NAGY-BALÁNKA, SZENTES, SZTRÁTI (SZTRÁTYI), TANÁSZI, TANKÓ nevű családok biztosan vagy nagy valószínűséggel ilyen eredetűek. Számításba jöhetnek még, legalább részben az ANTALok, a PETRUCZok, a PETRÁsok, valamint a SIMON-SIMÓ nevű családok is, továbbá az AMBRUSok, illetve a PÁLok egyik-egyik ága, de mások is.¹

ZÖLD Péter plébánosnak az általam megtalált, eredetileg latin nyelven írt levelében, amelyet Csíkszentmiklóson 1772. május 11-én CARATO ezredesnek címzett, ez áll: „Mostantól számítva több mint harminc esztendeje annak, hogy a Csíkszentmiklósi Egyházközség Mínyite

havasának nevezett helyét, amelyet Hegyes-havasnak is hívnak, a Lonkán lakó magyaroknak, akiket (még) csángóknak is mondanak, évi 12 magyar forintért bérbé adta... Erre vonatkozóan létezik még a néhai Nagyméltóságú L(iber) B(áró) SZTOJKA (Zsigmond) püspök úr engedélye is...”² Ugyancsak ZÖLD Péter plébánostól származóak az alábbi, 1780-ban írt sorok: (Moldvában) „egyéb székelyekkel együtt csángó-magyaroknak hivattatnak. Sokan a Felcsík-székhez tartozandó havasokon lagnak, s holott nem szánthatnak, kukoricával s marhatartásból élnek. Mind római katolikusok. A szentségeket azoktól a plébániáktól veszik fel, akiknek szolgálatjukhoz tartozandók az említett havasok.”³

A gyimesloki magyar lakosságot 1796-ban, illetve 1799-ben útleírásában említi TELEKI Domokos, valamint TELEKI József, ugyanúgy csángó névvel jelölve őket.⁴

Az 1700-as évek folyamán, de még inkább az 1800-asokban Gyimeslokon nem csupán moldvai, hanem máshonnan származó emberek is megtelepedtek. Jórészt székelyek, elsősorban Csíkból, de Udvarhelyszékből, sőt talán Háromszékről is jöttek, jöhettek. A RAB ragadványnévvel is felruházott AMBRUSok hagyomány szerint, de későbbi leírás is tanúskodik erről, csíkszentmihályi származásúak. A BÁCSok Csíkszentdomokosról, a gyimesbükki BÁLINTok Szentegyházsoláhfaluból, a BILIBÓKok egyik ága Szépvízről, a CZIRJÁK nevének Madéfalváról-Rákosról (?), a DEÁKYak Nagyváradról, az ERŐS nevének Csíkszentmiklósról, a FARKASok Borzsovából, a FERENCZek Kápolnasóláhfaluból, a gyimesbükki FILTERMEISTERek Csehországból, a felsőloki FODORok Szépvízről, a GOTHÁRDok Szentegyházsoláhfaluból, a hidegségi KOLUMBÁNok Csíkszentimréről, a felsőloki és gyimesbükki KONCZok Szentmihályról, a MOLNÁRok ugyancsak Oláhfaluból származnak. A NAGY nevének legalább részben Delnéről, a PÁLok még a 18. század közepe után Szépvízről telepedtek Bükkbe. A SÁRIGok borzsovai, a TAMÁSok szenttamási eredetűek.⁵

LOSTEINER Leonárd, neves csíksomlyói ferences történetíró *Cronológiájában*, ame-

* Muzeul Secuiesc al Ciucului, Piața Cetății 2, RO-4100

lyet 1777-ben fejezett be, Hidegség völgyében és a környéken mintegy 12 római katolikus családról tud, azt írja továbbá, hogy Gyimeslokon másik 30 római katolikus családfő, fiaikkal együtt Mária Magdolna tiszteletére 1773 körül fakápolnát emelt. Innen ered Kápolnapatak neve. Még azt a pontosítást közli, hogy ezek a családok moldvaiak és itt jobbagyként (tulajdonképpen zsellérként) kötötték le magukat.⁶

Mind a kortárs LOSTEINER Leonárd kéziratosaiból, mind pedig az ugyancsak kortárs ZÖLD Péter delnei plébános leveléből és tanulmányából világosan levonható az a következtetés, hogy az első, közösséget alkotó családok moldvai eredetűek és római katolikusok voltak. ZÖLD Péter olyan magyarokként jelzi őket, akiket másként csángóknak hívnak, mondanak.

Gyimeslokon kisebb-nagyobb Moldvából és Erdélyből érkező román etnikumú csoportok is megtelepedtek a 18. század folyamán és a 19. század elején (BARSANOK, BRABENEK, BERCEAK, BUCUROK, CRÁCIUNOK, COLCEROK, FLORÁK, NEAGUK, OLTEANOK, RUSOK és mások.)⁷

Az 1786-os urbáriumnak nevezett felmérés összeállításakor 58 gyimesloki család került a listára. Nem pontos és nem teljes a gyimesloki zsellérekről készült névsor. Jó néhány familia hiányzik a nyilvántartásból. Később a 18–19. század fordulóján a népességszám, főként az újabb bevándorlás nyomán jelentősen nőtt.⁸

2. A késő feudalizmus kori elemi oktatás helyzete

A gyimesloki római katolikus csángó lakosság nagyobbik hányada a 18. században a csíkszentmihályi egyházközség papjának a szolgálatait vette igénybe, míg a másik, kisebbik része, főként a felsőlokiak, a csíkszentmihályi plébánosét. Erre utal ZÖLD Péternek a már idézett tanulmánya.

Egy eléggé jelentős hányada a gyimesvölgyi népességnek, az itt megtelepedett román lakosság, a Gyimesbükkben épült görög katolikus templom vagy inkább kápolna köré szer-

veződve élte spirituális életét. A görög katolikus román templom az 1750-et megelőző években épült. A római katolikus templomot (kápolnát) a Gyimesi-szorosban a RÁKÓCZI-vár és az Erdély és Moldva határán lévő vámpéletek közelében 1782–1783-ban emelték. A gyimesi plébánia anyakönyvei azonban csupán 1785-ből datálódhatnak.⁹

Az iskolai oktatás abban a korban vidékünkön mindenhol az egyház irányítása alatt állott. Az elemi iskolát kisiskolának, majd triviális iskolának nevezték. Az akkor működő elemi iskolákba viszonylag kevesen jártak, és keveset tanultak. A tanítás egyik fő feladata: tudatosítani a kis gyermekekben, hogy melyik társadalmi osztályhoz, rétegehez vagy csoportozhoz tartoznak, és ennek megfelelően, eleve elrendelve legyenek kötelesek beilleszkedni az adott társadalom keretei közé. Ismerjék meg tehát a társadalmi helyzetükből adódó kötelességüket, és ehhez tartsák magukat.

Az 1700-as évek végén és az 1800-asok elején a gyimesloki viszonyok között, kezdetleges, állattartó gazdálkodást folytatva kevés igény mutatkozott az elvont ismeretek iránt. Gyimesvölgyében, és ezt jobbra a természeti viszonyok szabták, az alapvető foglalkozás az állattartás, a pásztorkodás volt. A fiatalok a szájhagyományból, a népi műveltségéből, a szülőknél, a rokonoknál, a szomszédoknál a közléséből, tanításából és a saját tapasztalatukból merítették ismereteiket. Az iskolai oktatás, az írás-olvasás elsajátítása iránt ott, akkor alig mutatkozhatott igény.

Mária Terézia (1740–1780) és II. József császár (1780–1790), akiket felvilágosult uralkodókként ismer a világ, látva az Osztrák Birodalomnak Angliához, Hollandiához és Franciaországhoz, sőt Németországhoz képest is elmaradottabb voltát, úgy gondolták, hogy egyéb természetű reformok mellett, az oktatásban bevezetett újításokkal elősegíthetik birodalmuknak a fejlettebb államok mellé történő felzárkózását.

Új oktatási rendszer bevezetésével (Ratio Educationis) 1777-ben Magyarországon iskola-reformot hajtottak végre. Ugyanezt Erdélyben, némileg módosított formában Királyi szabályrendelet (Norma Regia) címmel 1781-ben hirdet-

ték ki. Végeredményben a rendelet a számtan, a természetismeret, valamint a gazdasági ismeretek terén hozott újat, egyben azonban a latin nyelv enyhe visszafogását is jelentette. Az iskolareform ugyanakkor felvetette a testnevelés fontosságát, a szülőkkel való kapcsolattartásnak és a szabadidő kihasználásának a kérdését.

Elemi szinten a számtan ekkortól válik kötelezővé a falusi iskolák számára. Az iskolareform alsó, elemi fokon a anyanyelvnek nagyobb szerepet juttatott. Az elemi iskolát, mivel az iskolások anyanyelvén folyt az oktatás, nemzeti iskola, latinul schola nationalis néven is emlegették.

Az iskolareform erdélyi változatát a csík-mindszenti eredetű MÁRTONFFI József, a későbbi erdélyi püspök (1799–1815) dolgozta ki. MÁRTONFFI József maga is tanár, az elemi iskolák tanfelügyelője volt.¹⁰ Meg kell jegyeznünk, hogy az erdélyi települések igen nagy hányadában a 18. század második felében egyáltalán nem létezett iskola. Így a fokozatosan falvakká terebélyesedő gyimesloki települések is nélkülözték a szervezett oktatást.

3. Az iskolai oktatás kezdete Gyimeslokon

Gyimesvölgyi iskolások nevével először a csíksomlyói gimnázium anyakönyvében találkozunk. (Anton SCHWELLER, Ioannes MILLER, Antonius és Ignatius FIECZKY, továbbá a FILTERMEISTER fiúk és a DÉÁKYak nevével). Szüleik mindnyájan a gyimesi vesztegzár-intézetnél vagy a vámhivatalnál szolgáltak.

Az első csángó iskolás, a TANKÓ Mihály névre hallgató fiú, 1777-ben tűnik fel Somlyón, de az anyakönyvben nincs nyoma annak, hogy a tanulmányait később folytatta volna. Ugyanannan, 1800-ból egy TATÁR József nevű gyimesi diákról szerzünk tudomást.¹¹

A szépvízi falujegyzőkönyvből több mint 175 éves szerződés szövegét idézzük fel: „Anno 1825 Die 2 Maji: adjuk ezen kontraktuálisunkat arról, hogy Gyimes Lunkán, Mária Magdolna kápolnájánál lakó Nemzetes BAKMAN Ignátz V(ice) Kántor Úrnak kérése vala az N(emes) két

faluhoz, úgymint Szépvíz(hez) és Sz(ent) Miklóshoz, hogy kűs particulla kaszáló helyecske adatnék pénzéért, amelykor más alkalmatosság nem adattathaték, hanem a Szépvíz részéről Sie alatt azon kűs partuculla (részcseke), amelyet BILIBÓK Péter által adott volt ANTAL Péternek... (a kántor) a taxát fizeti BILIBÓK Péternek... ” Szépvíz részéről a szerződést aláírták GÁL Albert bíró, ÁDÁM András jegyző, BECZE Ilyés esküdt és DEÁK István esküdt.¹²

Mit jelentett ez a szerződés? Számunkra azt, mégha erről a szövegben nincs is szó, hogy Gyimeslokon, a Mária Magdolna-kápolna mellett iskola működik. Nem aaptalanul gondoljuk így... 1823 tavaszán Csíkszékben püspöki látogatásra, vizitációra, és egyben bérmálásra került sor. Gyimesvölgyébe 1823. június 19-én érkezett meg SZEPESSY Ignác gyulafehérvári római katolikus püspök.¹³

A gyimesbükki Domus História kötetében, éppen e kérdést illetően, az 1823. évben kelt igen fontos bejegyzés található, amelynek tartalma, szövege, úgy véljük SZEPESSY püspöktől származik. „Az iskola intézménye nélkül, szól a latin nyelvű textus, a gyermekek elvadulnak, vadon nőnek fel.” Ezért a vizitáció alkalmával a püspök a helybelieknek ígéretet tett „egy deáknak nevezett iskolamester (tanító) fizetése garانتálására, amelyet minden év első szemeszterében, félévében megküldenek”.

Mindazonáltal a püspök azt a feltételt szabja, azt a kívánságát fejezi ki, hogy az iskolások helyzetéről, előhaladásukról félvévenként, kötelességszerűen küldjenek jelentést.

A kezdeményezés indulhatott FERENCZI Tamástól, a gyimesi plébánostól (1821–1836), esetleg a loki lakoságtól. De a döntő szó ebben az iskolaügyben nem lehetett másé, ahogyan ezt a gyimesbükki plébánia krónikáját tartalmazó kéziratos kötet is bizonyítja, mint az erdélyi püspöké.¹⁴

Bár írott forrással nem rendelkezünk, úgy gondoljuk, hogy ekkor a gyimeslokiak az iskolaház s egyben kántori lak építésére vállalkoztak. Ugyancsak feltételezzük, hogy az iskolaházat 1824-ben befejezték. Az tűnik valószínűnek, hogy a Kápolnapatak-szádi iskola

1825 tavaszától (vagy már 1824-től) működött, és benne a szépvízi falujegyzőkönyv szövegéből ítélve BACHMAN Ignác helyettes kántor tanított. BACHMAN háta mögött már közel 20 évi tanítói munka állott. Mit tudunk róla? Szépvízi lakos, a kolozsvári származású BACHMAN József sebész (kirurgus) fia. 1801-ben, 16 éves korában a csíksomlyói gimnázium középső grammatikai osztályát végezte el. A gimnázium utolsó (felső grammatikai, poétikai és retorikai) osztályait már nem járta ki. Addig is az iskoláztatásával járó költségeket a HALLER-féle alapítványból fedezték. Nagyon fiatalon, 1804-ben nősült, feleségül a csíkszentmiklósi SZÉKELY Katalint vette el.¹⁵ 1806-ban, de lehetett már korábban, Delnén tanító („ludimagister”). A tanítók abban az időben egyházi embereknek számítnak. Egyházi kötelezettségeiknek is eleget kellett tenniük. El kellett látniuk a harangozó feladatkört. Gyakran keresztelőn, esküvőn kellett asszisztálniuk, tanúként jelen lenniük. Nem ritkán, de csupán kisgyermekes esetében temetnek is. Az 1810-es években BACHMAN Ignác a rákosi kisiskola tanítója, „a kisasszonyi egyházmegye” harangozója. Rákoson az utolsó bejegyzés 1823-ból datálódik róla.¹⁶ A gyimesloki (később középloki) helyettes kántor a Mária Magdolna-kápolna mellett lakott, tanított, harangozott, sőt a kápolnában gyakran kisebb ájtatosságot is vezetett. Szorultság esetén, és ilyen többször is adódhatott, mert a plébános a Gyimesi-szorosban, innen több mint 10 km távolságra lakott, keresztelt és temetett is.

Milyen közvetett bizonyítékaink vannak arról, hogy itt az 1820-as évek második felében és az 1830-as években iskolai munka folyt?

BACHMAN Ignác 1834-ben, mint loki kántor egy a BODOR Mihály részére kiállított igazolást, jegyzőkönyvet írt alá. Bizonyosága ez annak, hogy ő akkor is Gyimeslokon tevékenykedett.¹⁷

1836-ban Középlokon egy ANTAL György nevű férfi tanúkihallgatási jegyzőkönyvét rögzítette, készítette el. Az írás-olvasás mesteriségét, úgy véljük, ANTAL György a gyimesloki elemi iskolában sajátította el. Nevére ugyanis a csíksomlyói gimnázium anyakönyvében nem bukkantam.¹⁸

A gyimesloki iskola, tanító eredményes működésének meggyőző bizonyítékai még a azok a gyimesközéploki és felsőloki diákok, akik Csíksomlyón, a gimnáziumban folytatták tanulmányaikat. A legelső BACHMAN József, magának a kántortanítónak a fia. (1826–28). 1828-tól a gimnázium tanulója lett BLÁGA Gábor, a dánfalvi születésű BLÁGA János és a borospataki TANKÓ Anna fia, aki a somlyói középiskolás éveit, végig kitűnő tanulóként végezve, 1836-ban fejezte be. Ekkor belépett Szent Ferenc rendjébe, majd a teológiai tanulmányai befejeztével, 1842-ben pappá szentelték. A ferencesek rendjében többször is fontos tisztségeket bíztak rá. (Definitor, többször gvárdián.) Eddigi tudásunk szerint ő az első gyimesloki fiatal, aki főiskolai végzettséget szerzett.¹⁹ (Mostanig úgy tudtuk, hogy az első, aki főiskolai, egyetemi képesítést nyert, TANKÓ Károly tanár volt. Ő 1905-től a somlyói, majd a csíkszeredai gimnázium tanulója. Az egyetem elvégzése után 1923–1925-ben ugyanannak a középiskolának a magyar–latin és román szakos tanára. A háborúban szerzett betegsége, sajnos, hamar elvitte.²⁰)

1836-ban Blága Imre, valószínű Gábornak az öccse is bekerült a somlyói középiskolába. 1836–1844 között végezte azt el. Később a delnei anyakönyvben mint delnei kántort és tanítót látjuk viszont. Az 1840-es évek első felében még két gyimesloki tanuló járt a gimnáziumba, BLÁGA István és BODOR György. Az utóbbiban a későbbi felsőloki jegyzőt ismertük fel.²¹

A gyimesbükki anyakönyv 1836-ban újból loki kántorként, majd egy év múltán, 1837. augusztus 15-én iskolamesterként, vagyis tanítóként („Ludi Rector”) jelzi Gyimeslokon BACHMAN Ignácot. A tanítómester kifejezés a helyettes kántor legfőbb tevékenységi területére utal.²²

Még egy bejegyzést érdemesnek tartunk itt előadni. A csíkszépvízi század parancsolatkönyvében 1829. július 8-i dátummal „az iskolába járó gyermekekről és leánkákról” közölnek névsort. Összesen 82 szépvízi fiút és leánykát írtak össze. Ugyanakkor viszont külön jegyzékbe vették a gyimesloki, ők Lunkát írnak, katona renden lévő iskolás korú gyermekeket is. 5 fiú és 7 leányka neve került a jegyzékbe. (5 FARKAS, 2

PÁL, 2 FODOR, 1 BILIBÓK, 1 DOBOS, 1 GERGELY nevű gyermek.) Hogy ezek télen mind rendszeres iskolalátogatók lettek volna, azt erősen kétlem, mert a többségük legalább 4–5 km-re lakott a középloki iskolától. De néhány közülük járhatott iskolába.²³

Legfőbb tanúsága a BACHMAN Ignác gyimesloki oktató-nevelő munkájának az a jelentés, amelyet KONCZ Lázár, az akkori gyimesi plébános állított össze az 1837–1838-as iskolai év végén.²⁴ A latin nyelven írt rövid beszámolót magyarul idézzük: „Az iskolai felszerelésről, ellátásról a gyimesloki hitközösség, míg BACHMAN Ignác tanító évi 120 forintos fizetéséről a gyulafehérvári római katolikus püspökség gondoskodik.” Az utóbbi kitétel kapcsán is határozottan állíthatjuk, hogy 1823-ban a helyettes kántori és tanítói állás létesítésekor a püspöké volt a döntő szó. KONCZ Lázár plébános a továbbiakban felsorolja a tantárgyakat is. Az első helyet az ábécé-tanítás foglalja el. Második tantárgyként a római katolikus hit alapelveinek a tanítása szerepel. Harmadikként a plébános az olvasás és az írás szabályainak a tanítását említi. Az iskolások számát illetően az idézett forrás a következő adatokat tartalmazza: az iskolai évet 84 beírt tanuló kezdte, ebből 39 fiú, 45 leányka. A tanév végén BACHMAN Ignác iskolájába már csak 30 tanuló járt. Közülük tizenhárom fiúk, tizenhét leánykák.

A gyimesi plébános a tanítási év eredményességét a gyimesloki iskolánál közepesnek minősítette. Meglepőnek tűnhetik az, hogy a tanév BACHMAN Ignác iskolájában csupán 4 hónapnyi időt ölelt fel, december elejétől március végéig tartott.

Más korabeli elemi, triviális iskolákkal összehasonlítva, a tantárgyak közül itt hiányzik az evangéliumok magyarázata, továbbá a szerződések írásának a tanítása. De igen meglepő, hogy nem szerepel a tantárgyak között az aritmetika vagy, ahogyan akkoriban ezt a tantárgyat magyarul nevezték, a számvetés, bár egy 1829. évi, a püspökségről küldött rendelet előírja, hogy a tanulók legalább tudjanak magyarul írni és olvasni, ismerkedjenek meg a számtani fogalmakkal és sajátítsák el a római katolikus hit alapelveit, tör-

vényeit. Az is előfordulhatott, hogy egyszerűen csak elfelejtettek beírni még 2–3 tantárgyat. Állítható ez abból a tényből kiindulva is, hogy BACHMAN Ignác nem számított már kezdő tanítónak. E gondolatmenet lezárásaként ideiktatunk egy elemi iskolai órarendet és tantervet az 1845-46-os iskolai évből (l. 1. táblázat). A hátszegi iskola órarendjét és tantervét azért hozhatta el valaki a csíkszentmiklósi plébániára, mert azt követendőnek, példértékűnek találta.²⁵

Nem tudjuk, meddig munkálkodott BACHMAN Ignác Középlokon. Az 1852-es, a felcsíki tanítókról szóló kimutatás készítője Gyimesbükkön találja őt tanítóként. Hibázhatott talán a kimutatás készítője is.²⁶

Mit tartalmaz a 3 osztályos, elemi (triviális) iskola tanterve? A hátszegi római katolikus felekezeti iskola 1845-46. évi, Csíkszentmiklóson talált tantervét közöljük:

A latin nyelvű tantervet igen sommásan, röviden fogalmazták meg. Néhány esetben találgatni lehet csupán, hogy mire is gondolhattak. A tantervből kiviláglik, hogy a történelem, földrajz benne helyet egyáltalán nem kapott. Az első iskolai év (osztály) első szemeszterében elsajátítandó tananyag ez volt:

A betűk ismerete és összekapcsolása, összeolvasása. A magyar (a német) nyomtatott betűk ismerete, olvasása. Szépírásból a magyar kisbetűs ábécé írásának az elsajátítása.

Hittanórán a vasárnapi imádságot, az angyal üdvözetet (Üdvöz légy Máriát) és az apostoli jelképeket, szimbólumokat tanulták meg.

Második félévben folytatták a betűk megismerését és összeolvasását, a magyar (és német) folyóírás (kézírás) tanulását. Szépírásból a magyar nagybetűs ábécé elsajátítása és néhány rövid (tömör) közmondás értelmezése képezte a megtanulandókat. Számтанból a szorzótábla szerepelt a tantervben. A hittanórákon a 10 parancsolat magyarázata, az egyház 5 parancsa, továbbá a 7 szentség fogalmának az ismerete alkotta a tananyagot.

A második év (osztály) első szemeszterében a kisiskolások a hit, remény és irgalmasság (felebaráti szeretet) fogalmát, valamint a magyar kiskátét ismerték meg. Számvetésből a

fejben történő összeadás és kivonás művelete volt a soron. Magyar nyelvtanból a névelő, főnév és melléknév (gyakorlat révén történő) felismerése szerepelt tananyagként. Szépírásból a táblán végeztek írásgyakorlatot, valamint az előljárókhöz (felettesekhez) címzett levélírást gyakorolták. A fiúk tanulták a ministrálást. Ezenkívül sokat olvastatták őket.

A második év (osztály) második szemeszterében hittanból az egyháznak a szentségekről és a keresztény igazságosságról vallott felfogását ismerték meg. Tanulmányozták még a magyar kiskátét. Számvetésből a főbeli összeadás, kivonás, szorzás és osztás képezte a tananyagot. Nyelvtanórán gyakorolták a névelőről, főnévről és a melléknévről tanultakat. A tanító bevette továbbá a tantervbe a táblai szépírást és a ministrálást.

A harmadik év (osztály) első szemeszterében hittanból a hit, remény és felebaráti szeretet (irgalmasság) tanítása volt a tantervben, továbbá a középső magyar káté (katekizmus) elsajátítása, valamint a következő vasárnapi evangélium magyarázata. A tanulókkal olvasás-gyakorlatot és írásgyakorlatot végeztek. A szépírási szabályait is megismerték, gyakorolták a helyes- és a diktálás utáni írást. Tantervükben szerepelt még a névszórágózás, és pedig a névelő, a főnév és a melléknév ragozása. „Irodalmi téma”: a nyugta- és kontóírás.

Második félév. Hittan: a szentségek és a keresztény igazságosság értelmezése. A középső magyar káté tanulmányozása. Számvetésből az összeadást és a kivonást, valamint a szorzás és osztás műveletét ismétlik át. Helyesírási gyakorlatot végeznek, tollbamondanak. Magyar nyelvtanból az eddig tanultakhoz hozzákapszódik a névmásragozás, a melléknévek fokozása és az igeragozás. Ezek képezték tehát a római katolikus kisiskolások tananyagát. (1. táblázat)

A gyimesloki (Felsőlok és Középlök) egyházközség 1853-ban önállósult, különvált a gyimesbükkitől. Ettől kezdve, mintegy 30 éven át OLLÉ Elek plébános állott az új egyházközség élén. A kevés adat dacára is azt kell biztosra vennünk, hogy az 1850–60-as években a községben működött elemi iskola. E meggyőződésünkben

mege erősít az az ismert tény, miszerint OLLÉ Elek plébános pályája kezdetén az udvarhelyi gimnáziumban tanított, annak tanára volt. De forduljunk ORBÁN Balázshoz, aki azt írja, hogy HAJNALD Lajos püspök 1853-ban az addig filiaként létező Gyimeslokot függetlenítette Gyimesbükkötől. „... csángóink meg is mutatták, mennyire áldozatkészek, mert... templomuk többé a híveket befogadni nem tudván, azt megnagyobbították, önerejükön új papi, kántori lakot és iskolaházat építettek, szent edényeket és öltönyöket csináltattak.” Azonban ORBÁN Balázs nem hallgatta el azt a negatív jelenséget, amely az akkori lokiakat jellemezte: „oly kevés közöttük az írástudó, hogy még a falusi előljáróság is alig tudja a nevét aláírni.” A csángók, pásztor nép lévén, idegenkednek az iskolától, és ennél fogva nem kedvelik sem a tudományokat, sem a mesterségeket, jegyezte meg ORBÁN Balázs.²⁷

Minden bizonnyal az első középlöki tanítónak a fia kellett, hogy legyen az a BACHMAN Károly, aki 1864-ben ugyanitt a jegyzői tisztséget töltötte be.²⁸

A gyimesloki egyházközség következő ismert iskolamestere SZÉKELY Antal, aki több csíki tanítótársával együtt 1858-ban kéri a püspököt, hogy engedélyezze a képesítő vizsgáik letételét.²⁹

1870–1873-ban Gyimesközéplökon FERENCZY Ignác a kántortanító. Valószínűleg kászónújfalvi születésű fiatalember, 1858–59-ben segédtanító Kászónújfaluban. Ugyanekkor magántanuló a csíksomlyói új tanítóképzőben. A vizsgákon gyengébb minősítést gyakorlatból kapott. A többi tárgyból jó és jeles a minősítése. 1859–1860-ban másodéves, de képesítő vizsgát, legalábbis Csíksomlyón, nem tett. Ekkor kászónjakabfalvi segédtanító. 1863–65-ben Tusnádon segédtanító. Középlökre tehát valamikor 1865 körül került.³⁰ 1873 elejétől kezdődően több mint 35 éven át SATA Mihály a kántortanítója a községnek. Ő Lövéte szülötte. Képesítővizsgát 1867-ben tett, Csíksomlyón. Ekkor homoróderemetei tanító. 1868-ban megnősült. Abban az évben Szentegyházalófaluban segédtanító volt. Ezt követően Csíkszentdomokoson folytatta tanítói mesterségét, hivatását.³¹

4. Az első magyar tanügyi törvény

Az EÖTVÖS József-féle, 1868/38-as számú első magyar tanügyi törvény a korábbi népiskolát 6 osztályos iskolává alakította át, ezentúl létrehozta még az ismétlő iskolát.

A népiskola megszervezésével ez a törvény a világi műveltséghez vezető út alapjait fektette le, s így az iskola a polgári fejlődés egyik biztosítója lett. A törvény a 6–12 éves korosztály számára elrendelte a tankötelezettséget, a 12–15 éveseknek pedig az ún. ismétlőiskolát tette kötelezővé. A korszak tanítósa nagy lendülettel látott munkához, a nép oktatásához. Az írástudatlanság felszámolása, az írás-olvasás megtanítása került a tanítói munka és érdeklődés középpontjába. EÖTVÖS József, a törvény alkotója úgy gondolta, hogy az állami iskolának jó példával, magas színvonallal kell előljárnia. Az állami elemi iskolákban folyó munka így jelentős hatást gyakorolt a felekezeti iskolákban folyó oktatásra. 1869-ben a népiskolák részére tantervet dolgoztak ki. Ezt később, 1877-ben, majd 1905-ben módosították, megújították. A tanterv az írás-olvasás tanításában az írva olvastató módszert ajánlotta. „Az első évben az írástanítás előzi meg az olvasást, úgy azonban, hogy minden betű és szó írását azonnali olvasás követi. A második évben az olvasástanítás előzi meg az írást”, hangzik a tanterv utasítása. A többi európai országban is ez volt a leginkább alkalmazott eljárás. Az 1877-es tanterv kifejté, mihelyt a tanító a beszéd- és értelemgyakorlatba foglalt hangoztatási elemeken átvezeti a gyermekeket, azonnal hozzáfog a legegyszerűbb betűíratáshoz.³²

A tantárgyak, amelyekre osztályzatot kaptak a tanulók, az 1874-75-ös iskolai évben a következők voltak: mindenekelőtt osztályozták az iskolás erkölcsi magatartását, a figyelmeséget és a szorgalmát. A tulajdonképpeni tantárgyak pedig ilyen sorrendben következtek: hittan, biblia, betűzés, olvasás, számolás fejből és írásban, hazai történelem, földrajz, polgári jogok és kötelességek, természettani és természetrajzi ismeretek, iratok fogalmazása, magyar szépírás, rajz, ének, gazdasági és kertészeti ismeretek. Érdekelhető, miszerint a szentkirályi iskolától vett

lista még eléggé hasonlít a hátszegi, valamint a csíki iskolák 1848 előtti tantervére. Módosulás észlelhető az 1877-78-as tanévtől: erkölcsi viselkedés, szorgalom, hit- és erkölcsstan, beszéd- és értelemgyakorlat, írás és olvasás, nyelv- és írástan, mennyiségtan (mérten és számtan), történet-tani tárgyak (földrajz, történelem, polgári jogok, kötelességek), természettani tárgyak (természetrajz, természettan, mezőgazdaság és kertészet), művészeti tárgyak (ének, rajz, testgyakorlás).³³

Az itt felsorolt tantárgyakat a csíkszentkirályi római katolikus felekezeti iskola anyakönyvből jegyeztem ki, de biztosra vehetjük, hogy ugyanaz a tanterv volt érvényben a gyimesközéploki felekezeti iskolában is. A legrégebb ilyen természetű gyimesközéploki adataim forrása egy V. osztályos bizonyítvány 1909-ből. A TANKÓ Imre (ANTAL) bizonyítványában a következő diszciplínák kapnak helyet: magaviselet, szorgalom, hit- és erkölcsstan, magyar olvasás, magyar nyelvtan, magyar helyesírás, számtan, földrajz, történelem, polgári jogok és kötelességek, természetrajz, szépírás, ének, rajz, testgyakorlás, gazdasági ismeretek. De az itt felsorolt tantárgyak mindenike természetesen nem szerepelt az első három osztályban.³⁴

Megjegyezni kívánjuk, hogy az 1868/9-es számú törvény lehetőséget adott a nemzetiségek nyelvén működő iskolák létesítésére, az 1868/44-es számú viselő törvény pedig autonómiát biztosított a román és a szerb ortodox egyházaknak, és az általuk patronált elemi oktatásnak.³⁵

SATA Mihály kántortanítóról, aki több mint 35 éven át tanított Gyimesközéplokon, az utolsó adatom 1907-ből van. Ekkor temették el 29 éves leányát, Borbálát. Felesége, a somlyói PÉTER Terézia már korábban elhunyt.³⁶

ANTAL Imre úgy tudja, hogy SATA Mihály 37 évet (1873–1910 között), a csíkszentkereszt NAGY Tamás mintegy 7 évet (1901–1907 között), FEJÉR Dénes 2 évet (1907–1909 között) szolgáltatta a középloki oktatást. A csíksomlyói születésű ORBÁN István 34 éven át munkálkodott Középlok szolgálatában (1909–1943). Kántortanítói hivatása itt vette kezdetét és itt is ért véget.³⁷ A 19. században, 1825-től az egész Gyimesok, majd 1849-től Gyimesközéplok község

területén egyetlen iskola létezett, és abban csupán egy szál tanító oktatott. Világos, hogy az itteni gyermekek többsége leginkább az iskolától való nagy távolság, de sok szülő igénytelensége, maradisága vagy szegénysége okán nem járt iskolába, és maradt írástudatlan. PÁSZTOR György gyimesbükki plébános az 1878-79-es iskolai év végén azt jegyezte le, hogy a gyimesloki iskolánál 34 fiúgyermek és 26 leánya jelent meg a vizsgán. Az iskolakötelesek száma azonban 149 volt, tehát az iskoláskorúak 40,26%-a látogatta rendszeresen az iskolát. Ha viszont az egész Középlok területét tekintjük, akkor a valóság ennél sokkal rosszabb lehetett.³⁸

Az 1880. évi népszámláláskor feljegyezték az írástudók számát is. Gyimesközéplokon 104-en tudtak írni-olvasni. A község lakosságának a száma ekkor elérte az 1824 főt. A szomszédos Felsőlokon ugyanekkor 1390 lélekből csupán 24 ismerte az írás-olvasás tudományát. A 2236 főt számláló Gyimesbükkön 273 ember tudott írni-olvasni.³⁹

ENDES Miklós a Csík megye történetét tárgyaló munkájában arról számol be, hogy 1900-ban a gyimesközéploki iskolakötelesek 77,2%-a maradt távol az iskolától. Felsőlokon ez a szám 71% volt.⁴⁰

1909-ben az 1131 középloki tanköteles gyermek közül 325 nem látogatta az iskolát. Ez 28,70 %-os távolmaradást jelentett csupán. Az akkori viszonyokat szem előtt tartva, talán túl szép ahhoz, hogy el is higgyük.⁴¹

Az 1910-es népszámlálás azt mutatja, hogy Középlokon az írás-olvasás ismerete 30, 71, Felsőlokon 32,15, Gyimesbükkön 38,25%-ot ért el. Ezzel szemben Csíkszépvízen az írástudók a népesség 47,30%-át tették ki.⁴² Azzal, hogy 1906-ban Hidegségen iskola épült, javult Középlokon a beiskolázottság helyzete, nőtt az írástudók száma.⁴³

A kortárs csíkszentkirályi plébános, FERENCZI Károly (1875–1882) dolgozatában a könyvtár fontosságát fejtegeti, azt írja, hogy „sok ifjú, aki az iskolában szépen írt, olvasott, ma a nevén kívül alig tud egyebet leírni”. Azt figyeltek meg, hogy azok a fiatalok, akik valamikor elvégezték a falusi triviális, elemi iskolát, amiko-

rra felnőttekké, szülőkké lettek, újból teljesen vagy majdnem teljesen analfabétákká váltak. Ezen az iskolai és a népkönyvtárak segíthetnek, érvel a dolgozat szerzője.⁴⁴ A csíkszentkirályi plébános és mások megfigyelése hatványozottabban volt érvényes a gyimesloki fiatalokra, akik legfennebb akkor láttak írást, könyvet, amikor templomba mentek. Az iskola elvégzése után nem írtak és nem olvastak. 10 év valószínűleg elégségesnek bizonyult ahhoz, hogy elszakadjanak a betűk világától, és teljességgel elfelejték az iskolában tanultakat.

Gyimesközéplokon 1907-ben a képviselőtestület községi könyvtár létesítését hagyta jóvá. Jelezzük ezt a döntést, mint a művelődés irányába tett lépést.⁴⁵ A *Brassói Lapok* 1908-ban a községben működő izraelita iskoláról tudósít.⁴⁶

1908 tavaszán Csobotfalván a csíki tanítók köri összejövetelén RÁCZ Lajos hidegségi tanító értekezést terjesztett elő. A címe: *Mit tehet az iskola, a tanító az alkoholizmus ellen?* (Negyven évvel korábban ORBÁN Balázs megfigyelte, hogy a csángók a szeszitalt csak kis mértékben fogyasztották.) A csíkszeredai lap a hidegségi iskoláról szólva, közli: annak ellenére, hogy azt a község építette és szerelte fel, az intézmény most mégis államosítás előtt áll.⁴⁷

Az iskolaház a tanítás nélkülözhetetlen anyagi feltétele. A Gyimesközéplokon lévő iskola, amelyről már szó esett, s ahol vélhetően a kántortanító is lakott, biztosra vehető, hogy faépítmény volt. A ma is létező, a kápolnapataki út és az országút találkozásánál emelt iskolaépület az 1868-as magyar népiskolai törvény hatályaba lépését követő időszak alkotása.

A gyimesbükki Domus História 59. lapján olvasható bejegyzés szerint: „1900. év július 22-én Gróf MAJLÁTH Gusztáv püspök kiszállt Gyimesközéplokra TOLDALAGI Sámuel udvari káplánja kíséretében (és) az általa 7000 forint költséggel felépített iskolaházat ünnepélyességgel felszentelte”.⁴⁸ A Mária Magdolna búcsúja napján átadott iskolaházban 2 tanterem, 1 iroda, továbbá 1 raktár kapott helyet. A középloki (megállói) iskolában, a két épületben összességében, úgy tűnik, 3, esetleg 4 osztályterem állt az oktatás szolgálatában. 1901-től

SATA Mihály idős tanító mellett (ha ő nem vonult már nyugdíjba) feltételezhető, hogy NAGY Tamás újonnan végzett csíkmindszenti fiatalember kezdte meg tanítói pályáját. Őt 1904-ben már biztosan Gyimesközéplokon találjuk. SATA Mihály kántortanítóról az utolsó adatunk 1907-ből maradt fenn.⁴⁹ Az is lehetséges, hogy SATA Mihályt 1909-ben a Csíksomlyón végzett fiatal ORBÁN István kántortanító váltotta fel. Ő 1943-ig szolgált ebben a tisztségben Gyimesközéplokon. NAGY Tamás, nem tudni pontosan mikor, Gyimesbükkre távozott. ORBÁN István a helyi felekezeti iskola tanítójaként kb. 1935-ig működött. Akkor a hatóság kitiltotta az iskolából. Ebben a durva döntésében a tanfelügyelőség arra hivatkozott, hogy nem ismeri eléggé jól a román nyelvet.⁵⁰

5. Impériumváltások (1918, 1940, 1944–47)

Az első világháború, majd az azt követő békeszerződés gyökeresen új helyzetet teremtett. Megváltoztatta a hatalmi és a gazdasági viszonyokat.

Az erdélyi románságnak a Gyulafehérváron tartott nemzetgyűlése 1918. december 1-jén egyebek között kimondta: „Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közgazgatással, kebeléből választott egyének által.”

A román kormány a következő esztendőben Párizsban aláírta a kisebbségi szerződést. A 9. cikkelye így hangzik: „Azok a román állampolgárok, akik a faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi román állampolgár. Nevezetesen hasonló joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni, és azokat felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használják, és vallásukat szabadon gyakorolják.” A 10. cikkely pedig ezeket rögzíti: „Olyan városokban és kerületekben, ahol a nem román

nyelvű állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a román kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy az ily román állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a román kormányt abban, hogy a román nyelv oktatását kötelezővé tegye.”⁵¹

A gyakorlat nagyon más irányba alakult. MIKÓ Imre írja, hogy az 1924-ben elfogadott román állami elemi iskolai törvény európai „hírnévre” tett szert azzal, hogy előírta: azok a román származású állampolgárok, akik elfelejtették anyanyelvüket, gyermekeiket csakis román tannyelvű iskolába irathatják be. A törvényeknek ez a kitétele elindította a származáskutatás és a névelemzés őrületét. Minden idegen, máshonnan idekerült és a legtöbbször hozzá nem értő, ez irányban képzetlen tanító a név és az eredetkutatás „szakértője” lett. És akiről a román tanítók kimondták a szentenciát, annak nem maradt más választási lehetősége, „joga”, mint román iskolába járattatni a gyermekét.

Másik hírhedt és jogsértő előírása a törvénynek az az ún. kultúrzonák kijelölése volt. 20 megyét soroltak ebbe a kategóriába. Közéjük tartozott Csík megye is.⁵²

Azok a tanítók, akik nem az illető kultúrzonából származtak, és vállalták, hogy legalább négy éven át az említett zónában tanítanak, 50%-os fizetésemelésben, egyéb külön kedvezményben és juttatásban részesültek. Itt közöljük Zamfir TURCUt, az egyik ilyen kultúrzonába, Gyimesfelsőlokra kinevezett tanítónak a kérését. Zamfir TURCUt később Középlokra, az állomási iskolához helyezték át.⁵³ Kinevezését követően Zamfir TURCU a tanfelügyelőségtől a törvény előírta járandóságát kéri:

Tanfelügyelő Úr,

Alulírott TURCU Zamfir tanító, a galaci C. NEGRI Tanítóképző 1926. év júniusi szessziójának abszolvensze, 1907-ben, március hónap 25-én a Covurlui megyei Foltești községben születtem. Nem lévén Csík megyei, kinevezésem a Bákó tartományi iskolakörzettől a harmadik helyre, a Csík megyei Felsőlokra szól, amely he-

teroglott (vegyes nyelvű) zónába tartozik, kérem tisztelettel, szíveskedjen közbenjárni a törvény szerinti helyen, hogy a törvény 159. szakasza II. bekezdésének megfelelően számomra utalják ki az utazási (kiszállási) előleget, amely a fizetésnek a kétszerese a plusz járulékokkal együtt, ismerve, hogy a megélhetés nehézségei nagyok, aztán pedig új lévén a tanügyben, ez a törvény biztosította jogom.

Megkülönböztetett tisztelettel

Z. TURCU

A Magyar Párt mindhiába fordult a Genfben székelő Népszövetséghez panaszai orvoslására, lényegében semmilyen lépés nem történt. Pedig Románia 1919-ben aláírta a párizsi kisebbségi szerződést.

A román hatóságok a trianoni békeszerződést követően, 1920 után minden egyes, korábban állami vagy községi iskolára menten rátették a kezüket és az oktatás nyelvét azonnal románra változtatták. De a román hatóságok nem érték be ennyivel. Az 1924-es, már jelzett tanügyi törvény életbe lépését követően a római katolikus, de más felekezeti iskolák működését is minden módon igyekeztek lehetetlenné tenni. Másfél évtizeden át valóságos hajtóvadászatot folytattak a római katolikus felekezeti iskolák felszámolásáért.

Legtöbb esetben a tanügyi hatóságok, amelyeket az állami erőszakszervek, a rendőrség, a csendőrség, a sziguranca, a törvényszék támogatott, segített, sikerrel számolták fel a magyar nyelvű felekezeti iskolákat, osztályokat és államosították azokat. Az 1920–30-as években a román állam, a megyei román tanügyi hatóságok iskola- és kultúraromboló módszerei leginkább a kollektivizáláskor alkalmazott eljárásokra, módszerekre emlékeztetnek.

Bár a római katolikus egyház 1919 őszén az egész Csík megyében, így a gyimesvölgyi iskolákba is magyar tanítókat nevezett ki, Gyimesbükben és Gyimesfelsőlokon az anyanyelvű oktatást rövid idő alatt teljességgel felszámolták. Középlokon a hidegségi és az állomási iskola jutott hasonló sorsra. Az ókirályságbeli tanítók, nem ismerve a magyar nyelvet, a gyermekek

anyanyelvét, leginkább az analfabetizmust, de mindenképpen a tudatlanságot terjesztették.⁵⁴

A felekezeti iskolák kemény állami ellenőrzés alatt állottak. A tantervet az állami iskola tantervéhez kellett igazítaniuk. Mind az állami, mind a katolikus egyház irányította elemi iskolákban a tanítás 7 osztályos volt. A 7 osztályos római katolikus felekezeti iskolában a következő tantárgyakat adták elő: hittan, román nyelv: román beszéd- és értelemgyakorlat, román olvasás és írás, magyar nyelv, magyar nyelvtani gyakorlat, számtan, mértan, történelem, földrajz, alkotmánytan, szépírási, rajz, ének, test- és katonai gyakorlat, gazdasági ismeretek és gyakorlat.⁵⁵

A gyimesvölgyi iskolák közül Középlokon a Megállónál sikerült a felekezeti iskolának megvédenie, megtartania az anyanyelvű oktatást. Az intézmény működésének tükré, az írásos források sajnos eltűntek. Lehet, hogy megsemmisültek. Emiatt csupán visszaemlékezések alapján, azok segítségével lehet némiképp rekonstruálni az itt folyó oktató-nevelő munka vázlatos történetét.

Hosszú időn át, 1909–1934 között a csíksomlyói születésű ORBÁN István volt itt a kántortanító. Úgy pontosítjuk ezt az adatot, hogy őt 1935 körül a tanfelügyelők, mivel szerintük nem tudott eléggé jól románul, kitiltották a felekezeti iskolából. Ebben a kéttanerős felekezeti iskolában tanított még visszaemlékezések szerint BORBÁTH István (1919–1920), RÁCZ Lajos, PUSKÁS Ágoston, ZAKARIÁS Dezsőné KERESZTES Cecília, FERENCZ Árpád.⁵⁶

1934 vagy 1935 őszén román tanfelügyelők jelentek meg az iskolában, átvizsgálták a naplót, és a BALIGA, BILIBÓK, BERSZÁN, BLÁGA, GYÖRGYICZE, HAJNAL, JÁNÓ, KULCSÁR, KARÁCSONY, NAGY, PREZSMER nevű gyermekeket sorba állították, és át-kísérték az állami iskolába.⁵⁷ Hasonló jelenetek később is megisméltődtek.

Egy felekezeti tanítói gyűlésen 1927-ben hangzott el a régi latin közmondás csíki változata. „Akit az istenek gyűlölnek, tanítónak teszik”, hangzik a latin közmondás. Újabb, csíki változata pedig így szól: „Akit az Isten szeret, népe tanítójává teszi”.⁵⁸ A felekezeti iskolák tanítóinak

a hatósági zaklatásokon kívül súlyos anyagi gondokkal is kellett küszködniük

A két világháború között a magyar anyanyelvű iskolák ellen évente meg-megújuló hajszaj indult. 1926 szeptemberében Csík megyében 21 magyar tanítót menesztettek az állásából. A helyi lap híradását vesszük át: „Féktelen hatósági hajszaj indult a felekezeti iskolák növendékei ellen. Névélemzéssel akarják elnépteleníteni az iskolákat.”

A *Brassói Lapok*ban 1934 őszén ezt olvashatták: „egyetlen kisebbségi tanító sem jutott Csík megyében álláshoz, sőt olyan sem, aki magyarul tudna.”⁵⁹

Nem mellőzhetjük ez alkalommal sem a Gyimesbükkön és Gyimesközéplekon az 1934. október 15-én történteket. Mert az események egyik kiváltó oka éppen az anyanyelvű iskoláztatás lehetőségének egyre durvább kiszorítása.

E két községben a baloldali (kommunista) irányítás, befolyás alatt álló Madosz ösztönzésére az erdő-, adó- és iskolasérelmek miatt zendülésre került sor. A következő év tavaszán hármat a résztvevők közül börtön- és pénzbüntetésre ítél a szerdai törvényszék. A legtöbbet, három hónapi börtönbüntetést, a középloki TANKÓ Imre VAJDÁRA rótták ki, ugyanis az „emlékiratnak” nevezett, papíron rögzített követelésben, kérésben, amelyet PÓRA Imrével magyarul fogalmaztak, arra emlékeztették a hatóságokat, hogy 1919-ben Párizsban Románia a kisebbségi szerződés aláírásával elismerte a kisebbségeknek az anyanyelv használatához való jogát az oktatásban is. A kolozsvári *Keleti Újság* a középloki követeléseit így foglalta össze: „tanítsák magyarul tudó tanítók a gyermekeket, töröljék el az iskolabírságokat, tartsák be a trianoni békeszerződés előírásait.”⁶⁰

1920–22-ben Középlekon az állomási iskolánál ANTAL Kálmán tanító nevét őrizték meg az írások. 1924-ben ugyanott találjuk BALÁZS Annát és DOBRESCU Dumitrát. Hidegségen BANDA Ioant és GYÖRGY Bélát. A Kápolnapatak-szádában lévő iskolán kívül a többi mind államosított intézmény. 1928-ban az állomásinál még feltűnik LÁZÁR Anna neve is. Hidegségen GYÖRGY Béla mellett ROȘU Nicolae és SIMIONESCU Elena van alkalmazásban.

1931-ben az állomási iskolánál négyen oktatnak. NAGY GALACZI János, SZABÓ Erzsébet, GYÖRGY Magdolna és Stelea GLIGA. Ebben az évben Barackoson állami elemi iskolát alapítottak, Hidegségen GYÖRGY Béla mellett Gabriel GLIGA neve olvasható a fizetési listán. Ugyancsak 1931-ben jelzik először óvoda létezését is a községben. (PETROVICI Lucreția az óvónő.)

1932-ben Barackoson NEGREA Ioan a tanító. Első ízben SAMARTEAN Toma személyében Háromkútra is tanítót küldtek. Az állomási iskola tanszemélyzete így néz ki: ANDRÁS Vince, GERGELY Aladár, Sebastian DOMNIȘOR és Turcu Zamfir. Ez utóbbit Felsőlokról helyezték ide.

Az állami oktatás Gyimesközéplekon az 1934–35-ös iskolai évben bővülést mutat, amely minden bizonnyal a felekezeti iskola rovasára történt.

A Megálló körzetében most első ízben tűnik fel két állami tanító, ANDRÁS Vince és GERGELY Aladár személyében. Hidegségen továbbra is GYÖRGY Béla, valamint CUCER Alexandru és RUSU Constantin működnek. A bükkhavasi tanítói állásról most szerzünk először tudomást a tanfelügyelőség listáján. Az új poszton Oana PETRACHE a címzetes oktató.

Átugorva négy évet, 1938-ban az Állomásnál TURCU Zamfir, TÂNASE Dumitrát, TURCU Sebastianat, míg a Megállónál HORTENZIA Ioant, VASA Petret, Hidegségen GYÖRGY Bélát, ÁDÁM Máriát, BALÁZS Ottíliát, Barackoson PLOPEANU Constantint, Bükkhavason STÂNCULESCU Dumitrut és VASA Alexét találjuk az állami iskolahálózatban. Az 1939-40-es tanévben az állami iskolahálózatban Gyimesközéplek területén 10 tanítót alkalmaztak. Közülük egyetlenegy, GYÖRGY Béla volt magyar, a többiekéről nehezen hihető, hogy ismerték volna a magyar nyelvet.

1940 nyarán a Csík megyei tanfelügyelőség listáján 335 tanító neve szerepel, de ebből, ha 10 magyar, az is sok.⁶¹

Az a mód, ahogyan a tanügyi hatóságok megszervezték és működtették ezekben az évtizedekben az állami iskolahálózatot, nem vált a

tudományos ismeretterjesztés, az oktatás javára. Az állami iskolahálózatból a lakosság, a gyermekek anyanyelvét kitiltották, kizárták. Ha olyan pozitív tényt keresünk, amelyet ez a két évtized az oktatás területén hozott, akkor az a barackosi, bükkhavasi, továbbá a háromkúti iskolaalapítás volt. Különben az állami iskolák működése terén igen kevés az, amiben köszönet lett volna. Hozzájárult ahhoz, hogy Gyimesközéplek, az egész Gyimesvölgye a művelődés, a tudomány terén inkább lemaradjon, mint előrelépjen.

Az 1940-es évektől, a bécsi döntést követően változás állt be. Az 1942-43-as iskolai év adatai legalább részben megmaradtak. A gyimesközépleki felekezeti iskolában ekkor 3 tanító oktatott. A már nagy gyakorlattal és régiséggel bíró ORBÁN István kántortanító, SZÁCSA (SZÁCHA?) Anna és NÉMETH Teréz tanítónők. Az állomási iskolában KOVÁCS Gábor és felesége, KIRÁLY Ilona, továbbá CSÁSZÁRNÉ BÁNYAI Margit és MARTINI Győzőné LÁSZLÓ Júlia dolgozott. Farkaspallón, új alapítású iskolában ORBÁN András, Barackoson MÁRTON György és BOLDIZSÁRNÉ CSOMORTÁNI Anna volt alkalmazásban. A bükkhavasi iskola tantestülete SZEDERKÉNYI Júlia és VERESS Juliánna tanítónőkből állott. A hidegségi iskolánál a tanszemélyzetet egy házaspár: BERTHA Imre (János?) és BERTHÁné SZEDERKÉNYI Margit alkotta. A félreeső háromkúti iskolához RUSZ SÁNTHA Rozália kapott kinevezést.⁶²

Az 1944-45-ös év tragikus időszakot zárt le. A sok-sok emberéletben és anyagiakban regisztrált veszteség ellenére, mint mindig, az emberek jó részének a szemében a reménység szikrája is megcsillant. A tanítók a két világháború közötti időszak pozitív tapasztalatait és a régi tankönyveket felhasználva, mert újak nemigen voltak, végezték a munkájukat.

1945 decemberében a Megállónál a római katolikus felekezeti iskolában találjuk FERENCZ Árpád, FERENCZ Júlia, ZAKARIÁS Júlia (született ILYÉS), az állomási iskolánál GÁL Ferenc és MARTINI Júlia tanítókat. Barackoson JÁNÓ Erzsébet és KOVÁCS István, Hidegségen JAKAB Mihály és LAJOS Zoltán,

Háromkúton RUSZ SÁNTHA Rozália tanított. Csíkszeredában DUKA János és GÁL Sándor, mindketten régi ismerőseink, a csíki népművelés ismert alakjai a tanfelügyelők. Egy 1947 májusában készült listán a szeredai román tanfelügyelő még mindig feltüntette Középlekben a két román tannyelvű tanítói állást, a Megállónál a HORTENSIA Ioanét, valamint a PĂDUREANU Sofiát Hidegségen. 1948-tól, a tanügyi reform bevezetésétől az oktatásnak egy újabb, másik korszaka vette kezdetét.⁶³

Csíkszereda, 2002. 04. 09.

Jegyzet

1. Csíkszeredai levéltár (CsLT) 47/647/1745, 1748, 1751, 1754, 1762. évek. 47/649/1769, 72, 1780. évek. Csíksomlyói anyakönyvek. 47/523/64; 47/524/51, 238. Rákosi anyakönyvek; Csíkszentmiklósi plébánia levéltára. Az 1716. év iratai.
2. SZŐCS János: **ZÖLD Péter élete és munkássága. (1727–1795)**. In: *Acta – 1996/I*. 209–226. CsLT. 27/VIII/55/1748. Hegyeshavas Gyimesbükk és Gyimesközéplek területén van. –VERES Imre plébános fordítása.
3. ZÖLD Péter: **Notitia de rebus Hungarorum, qui in Moldavia et ultra degant...** In: Molnár János: *Magyar Könyv-Ház*. Pozsony, 1783. 415–416.
4. TELEKI Domokos: **Egynehány hazai utazások Le-frása**. Bécs, 1796. 82–83; TELEKI József: **Úti jegyzések**. Kiadja DOMOKOS Pál Péter. Kv. 1937/42.
5. ANTAL Imre: **„Tiszteleg adassék”**. Csíkszereda (1994), 60; Bákói Lt.: Gyimesbükki anyakönyv. 1785–1857. 3, 5, 7, 22, 34, 37, 39–40, 42–57, 61–62, 78, 108, 244; Csíkszentmiklósi plébánia lt. 1716. III. 2. 139/1742 (RAB J.), 169/1782; Csíkszeredai Lt.: 26 v/1761-69/58, 27/37/1782/12–13, 26, 27/LIX/1797/1, 27/LXXII/1803/52, 29/71/1773/79, 47/524/51, 738, 47/776/1794–1802/518, 562 98/1/130, 133, 150, 174, 186, 270. 98/2/48, 302/45/1858, 28/1029–1126/1842–1844; Csíkszeredai Megyei Könyvtár. Lts.: 164. 395/4, 205; Nagyszombati Levéltár: Urbáriumok és konskripciók. 24, 52. sz.; Országos SZÉCHÉNYI Könyvtár: PESTY Frigyes helynévgyűjteménye. Csíkszék. 245. sz. (Csíkszentmihály és Gyimesfelsőlök)
6. LOSTEINER Leonárd: *Cronologia Chorographico-Topographica...* 1777. 56–57. Csíksomlyói ferences kolostor kéziratok könyve.
7. SZŐCS János: A románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csíkszékben. In: **A többség kisebbsége**. Csíkszereda, 1999. 124–128, 137–140.
8. Magyar Országos Lt. (MOL). F: 51. Az 1785–86-os csíkszéki urbárium. Csíkszentmihály, Csíkszentmiklós, Csíkszépvíz: **Az első magyarországi népszámlálás. (1784–1787)** Bp. 1960. 362–364; Bákói levéltár. Gyimesi plébánia anyakönyve. 1785–1857; CsLT. 47/653. Csíksomlyói anyakönyv. 1799/1
9. BUNEA, Augustin: **Statistica românilor din Transilvania in anul 1750**. Sibiu 1901. 11–12; ENDES Miklós: **Csik-, Gyergyó-, Kászon-szék (Csik megye) földjének és népének története 1918-ig**. Bp. 1938. 338; **Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Transilvaniensis. MDCC-CXLVIII**. 58. (1848); **Schematismus...** (1882). 67. Mária Terézia az 1772. április 18-i rendeletével jelentést kért a templomépítésről. A kápolnát 1783-ban szentelték fel. RIPAROLIS Vince szerzetes 1764. IX. 3-án misézési jogot nyert. Ezt Gyimesen magánházban végezte.
10. KOSÁRY Domokos: **Művelődés a XVIII. századi Magyarországon**. Bp. 1983. 95, 275, 429, 450; TAKÁCS György: **Aranykertbe aranya**. Bp. 2001. 27–125.

11. CsL. 72/782. **A csíksomlyói gimnázium anyakönyve. 1770–1846.** Az anyakönyv lapjai számozatlanok voltak. Gyimesiek a következő években szerepelnek az anyakönyvben: 1770, 1775–82, 1797–1804, 1821–22, 1826–36, 1836–44.

12. CsL. 98/1/150. Szépvízi falujegyzőkönyv. (1812–1825). 150.

13. Csíkszentléleki plébánia levéltára. Protocollum. 1821–1855/9.

14. Gyimesbükkii plébánia: Domus História. SZEPESSY Ignác erdélyi püspök. (1820–1827). Egyházmegyéjében támogatta az iskolai ügyet. A Gyulafehérvári papneveldeben bevezette a román nyelv tanítását. A Domus História szövegéből úgy tűnik, mintha a püspök eredetileg a gyimesbükkieknek szánta volna az ajánlatát. A minden egyházi és más művelődési központtól távolabb lakó gyimeslokiak megragadhatták és kihasználhatták az adódó alkalmat, a kápolna mellé kántori lakást és iskolát építettek.

15. CsL. 72/782/1801. Uo. 47/776/569. Csíkszentmiklósi anyakönyv.

16. CsL. 47/209/50–51, 157–158. Delnei anyakönyv. Uo. 47/524/163, 47/525/2, 14, 267, 275–79. Rákosi anyakönyv.

17. CsL. 29/VIII/6/1834 (vicekántor).

18. CsL. 30/III/154/1836 (ANTAL Gy.).

19. ANTAL Imre: **Gyimesi krónika.** Bp., 1992. 105–106; P. GYÖRGY József: **A ferenciek élete és működése Erdélyben.** Kv., 1930. 121, 123, 327, 333, 486. BLÁGA Gábor (szerzetes neve János) 1819. VI. 19-én született Középlokon. 1836. IX. 24-én beöltözött ferences szerzetesnek. 1842. VII. 31-én pappá szentelték. 1898. I. 5-én Szászsebesen hunyt el. 1850–54-ben az alsóporumbáki plébánián szolgált. 1854–1868 között a szászsebesi, 1868–71 között a szászvárosi kolostor főnöke. 1873-ban Gyulafehérváron, a ferencesek képviselőtében az erdélyi római katolikus státusgyűlés tagja. 1883–86-ban az erdélyi ferences rendtartomány tükára, 1868–70-ben, 1883–86-ban definitor, vagyis a tartományfőnök helyettes; VESZÉLY Károly: **Az erdélyi római katolikus püspöki megye autonómiaja.** Gyulafehérvár, 1893. 85; CsL. 72/782/1826–1836.

20. **Az erdélyi római katolikus státus csíkszeredai főgimnáziumának értesítője az 1923–24-ik iskolai évré.** Csíkszereda, 1924. 23, 28. Ugyanaz az **Értesítő** az 1924–25. évré. 16, 19. TANKÓ Károly is a megálló felekezeti iskolában kezdte tanulmányait.

21. CsL. 72/782/1836–1844. Csíki Székely Múzeum. Gyimesfelsőlok falujegyzőkönyve. 1854–1894. 11.

22. BL. A gyimesi római katolikus plébánia anyakönyve.

23. CsSZM. Ltsz. 6312/105/181. Szépvízi parancsolatkönyv.

24. BL. A gyimesbükkii római katolikus parókia protokolluma. 1822–1854/1838.

25. Csíkszentmiklósi plébánia levéltára. 1845–46-os iratok; BL. A gyimesbükkii plébánia protokolluma. Az 1829-es év. Az iskolátogatást illetően megjegyezzük, hogy például Tusnádon 1837–38-ban 36 tanuló kezdte az iskolai évet és 24-en fejezték azt be. Lásd a csatószegei protokollumot.

26. CsL. 65/19/26/1852. VII. 9. BACHMAN Ignác akkor már 67 éves lehetett.

27. BEKE Antal: **Az erdélyi egyházmegyei papnevelde történeti vázlata.** Gyulafehérvár. 1870. 134, 149; ORBÁN Balázs: **A Székelyföld leírása.** II. Pest, 1869. 78; **Schematismus venerabilis cleri Diocesis Transilvanien-sis. MDCCCLXXXII** (1882). 68.

28. PESTY Frigyes: **Helynévgyűjteménye.** Csíkszék. Főlió 245/405–406. Országos SZÉCHÉNYI Könyvtár Kézirattára.

29. CSÁSZÁR László: **Csikrákos község történelmi és néprajzi adatai. In: A Csíki és Gyergyói Múzeum Közleményei.** Csíkszereda 1957. 71.

30. CsL. 47/354/107–109, 115–116. Gyimesloki anyakönyv. FERENCZY Ignác 1858–59-ben 22 éves. Gyimesloka 1865-ben vagy utána nem sokára kerülhetett. Lásd a csíksutnádi anyakönyv IV. kötetét. 1857–1873. 24–25, 226, 230, 234. A régi tusnádi anyakönyvekre az 1990-es évek közepén MIHÁLY Zita kolleagóim Veresben bukkant rá. Az anyakönyveket a második világháború óta őrző GERGELY Sándor családjánál találta meg. Az adatokért köszönetet mondok GERGELY SÁN-

dor családjának és MIHÁLY Zitának. FERENCZY Ignác 1875-ben szépvízi tanító. Lásd a csíkszentmiklósi plébánia levéltárát.

31. CsL. 47/656/1868/39, 4–5, 9–10, 24–28. Csíksomlyói anyakönyv. 179/1. A csíksomlyói tanítóképző anyakönyve. SATA Mihály 1867-ben a P. Simon Jukundián igazgatóból, ORBÁN Bertalan segédtanárból, valamint ERÁNZOSZ Jeremiás eszperesből álló bizottság előtt tette le a képesítőt. Kitérő osztályzatot kapott hittanból és egyháztörténelemből, jelesre minősítették latinból és németből, jó osztályzatot adtak neki magaviseletére, nevelés- és oktatástani vizsgájára, továbbá a számtanra. Az iskolai könyvek gyakorlati alkalmazását, valamint a mezőgazdasági ismereteit dicséretre értékelték. Dicséretet kapott énekudására, énekkésziségre, szép- és helyesírására. Közepesen ítélték viszont orgonajátékát. A diplomája a kántortanítói hivatás gyakorlására jogosította fel. Uo. 47/345/121/1842. 108–116. Az sem kizárt, hogy SATA Mihály az 1872–73-as iskolai évet Középlokon kezdte. Lásd 47/354/38–39, 47/585/151. 1871–72-ben SATA Mihály Szentdomokoson helyettes tanító.

32. MÉSZÁROS István: **A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája és topográfiája.** 1996–1996. Bp. 1996. 54–55; **A magyar olvasás tanítás története.** Bp. 1990. 97–100.

33. CsL. 458/1–4, 12–13. A csíkszentkirályi iskola anyakönyvei.

34. CsSZM. Történelem részleg. Leltárszám 29. (TANKÓ I. A.)

35. MÉSZÁROS István: **Mióta van tankötelezettség? In: Iskolatörténeti kaleidoszkóp.** Bp. 1989. 85–89.

36. Gyimesközéploki polgármesteri hivatal. Anyakönyvek. II. 1907. I. 4.

37. ANTAL Imre: **Adatok Gyimesközéplok község topográfiájához.** In: **A Csíki és Gyergyói Múzeum közleményei.** 1957. 30. Adatait két helyen is pontosítottam. Sajnos korabeli írott forrás nem áll a szükséges mértékben rendelkezésünkre; CsL. 179/9/1895–1907/4–13. Uo. (a csíksomlyói tanítóképző iratai.) 6/1 (A tanfelügyelőség iratai).

38. Gyimesbükkii plébánia. Domus História. 1879/34

39. Recensámuntal din 1880. (Cluj) 1997. 180–181, 356–357. Középlokon a lakosság 5,70%-a, Felsőplokon 1,72%-a, míg Gyimesbükkben 12,21%-a ismerte az írás-olvasás elemi tudományát. A felsőloki iskola alapításáról nincsen adatunk. Az első írásos említése az 1883–84-es iskolai évből van, amikor a községi képviselőtestülettelől azt kéri a tanító, hogy a lakbért, az évi 30 forintot fizesse a község. Tűzifa helyett pedig adjon évi 15 forintot. A község választott testülete megállapította, hogy „a tanító lakása nem felel meg a célnak”, és egyben bizottságot alakít, hogy kivizsgálják „az iskola keletkezésétől történet alapján” a szükséges teendőket. Ebből arra következtethünk, hogy a felsőloki iskolát az 1868-as népiszkolai törvény életbe lépését követően építhették. Ez „államilag segélyezett községi iskola volt.”

40. ENDES Miklós: i.m. 461.

41. *Csíki Lapok.* 1909. IX. 15.

42. **A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása.** Bp. 1912. 386–387.

43. CsL. 7/6343/1906/78–80. (Hidegségi iskola)

44. Csíkszentkirályi plébánia. Domus História. II. 51.

45. CsL. 7/6343/1907/213.

46. *Brassói Lapok.* 1908. II. 4.

47. ORBÁN Balázs: i.m. 78. *Csíki Lapok.* 1908. IV. 8., X. 12.

48. Gyimesbükkii Domus História. 59 (1900). A 2000. év júniusának 17. napján a MAJLÁTH Gusztáv Károly püspök költségén emelt épületen ünnepélyes külsőségek közepette feliratos táblát lepleztek le. Erre az ünnepségre készült ennek a dolgozatnak az első változata. A *Csíki Lapok* 1900. VII. 25-i száma írja, hogy a július 22-én elhelyezett márványtáblán ez áll: „Építtette Székelyi gróf MAJLÁTH Gusztáv Károly püspök. Tervezte PÁPAI Sándor. 1899–1900.” A 2000. évi emléktábla BODÓ Levente szentgyeházi szobrász alkotása. A megemlékezés szervezői: TANKÓ Gyula igazgató, NAGY Imre polgármester és a középloki tantestület.

49. Gyimesközéploki polgármesteri hivatal. Halotti anyakönyvek. II. 1907–1916/1907. I. 4.

50. ANTAL Imre: **Gyimesi krónika**. Bp. 1992. 109–112; BORBÁTH István Gusztáv, MOLNÁR János, ORBÁN Zoltán tanítók-tanárok visszaemlékezése.
51. MIKÓ Imre: **Huszonkét év**. Bp. 1941. 265, 270 (Reprint).
52. MIKÓ Imre: i.m. 49–52.
53. CsLt. 6/4/1925–1926. IX. 18/26.
54. MIKÓ Imre: i.m. 303–306. *Csíki Lapok* 1919. XI. 19., 1920. XI. 30.
55. CsLt 458/1926/38. A csíkszentkirályi római katolikus felekezeti iskola iratai.
56. BORBÁTH István Gusztáv, MOLNÁR János, ORBÁN Zoltán tanítók-tanárok visszaemlékezése.
57. ANTAL Imre: **Gyimesi krónika**. Bp. 1992. 111–112.
58. *Csíki Lapok*. 1927. V. 27.
59. *Csíki Lapok*. 1926. IX. 26., *Brassói Lapok*. 1934. X. 4.
60. SZŐCS János: **Gyimesvölgy százéves háborúja**. In: *A Hét*. 1977. VIII. 5. **Adatok a gyimesvölgyi parasztmozgalmak történetéhez**. In: *Acta Harigintensia*. I. Csíkszereda 1980. 115–118.; *Brassói Lapok*. 1935. IV. 15.; *Csíki Lapok*. 1935. IV. 14.; *Keleti Újság*. 1935. I. 28.; *A Nép Útja* (1934. XII. 1.) című baloldali lap közli egy csoport kápolnapataki fiatal levelét. „Kedves Ifjú Magyar Testvérek! Mi, gyimesközéploki ifjak e vidéknek legterméketlenebb részében lakunk, ahol semmiféle gabona nem terem, csak a faiparból élünk. De most az is nehezen megy, mert sem az anyagért, sem a munkáért nem adnak semmit, inkább csak ígérnek, vagy legföljebb csak bonokat kapunk... Továbbá, mint tudjátok, kedves magyar testvérek, nincsenek magyar egyesületeink, sem pedig kultúránk, és többszörösen el vagyunk nyomva. Először társadalmilag,* harmadszor mint ifjak. Ifjú testvéreink, ha mi egységesen összeállunk, tudunk magunkon segíteni. Hozzatok szólnunk hát, gyimesközéploki ifjú testvéreink, hogy gyűljetek mindnyájan körénk, akik megalakítottuk a M(a)D(o)Sz. helyi ifjú gárdájának tíz tagból álló ideiglenes intézőbizottságát. Név szerint az alábbiak: TANKÓ János P(ÓRA), TANKÓ Péter V(AJDA), TANKÓ György I(stváné), TANKÓ János A(NTAL), TANKÓ Fülöp K(OCSÁK), TANKÓ Bálint A(NTAL), TANKÓ István V(AJDA), TANKÓ Ferenc Gy(örgyé), TANKÓ András S(OLYMOS), BALIGA János Gy(örgyé).” Megjegyzem, hogy TANKÓ János PÓRA, a cikk szerzője elmondta nekem, hogy a csillaggal jelölt helyen „másodsor mint nemzetiség” állott, de a szerkesztő ezt kihagyta.
61. CsLt. 6/1–6, 19, 33, 35, 49, 53, 57, 68, 79, 90, 98, 106, 125, 139, 149, 152, 167, 186 (Megyei tanfelügyelőség iratai).
62. CsLt. 7/2/33, 48. Az 1942-43-as iskolai év.
63. CsLt. 6/167, 185.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempontok indokolták. Szerk. megj.)

Întemeierea și dezvoltarea școlii din Lunca de Jos (Gyimesközéplok), jud. Harghita (1825–1948) (Rezumat)

Zona trecătorii Ghimeș din munții Ciucului s-a populat abia începând cu sec. al XVIII-lea. Lucrarea parcurge istoria școlii din localitatea Lunca de Jos, începuturile învățământului eclesiac de aici, urmările reformelor școlare și al evenimentelor politice majore, până la naționalizare.

The School Foundation and Its Development from Gyimesközéplok (Lunca de Jos, Harghita County) (1825–1948) (Abstract)

The transient zone of Gyimes from the mountains of Csík were inhabited only after 1700. The paper presents the history of the local school in Gyimesközéplok, the beginnings of the ecclesiastical education, the consequences of school reforms and of the major political events until nationalization.

óra	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat
8–9	Betűismerés, betűfoglalás, szótagolás, olvasás	Hittan	Betűismerés, betűfoglalás, stb.	Rekreáció	Hittan	Diktálásbeli írás stb.
8–10	Főbeli számvetés	Főbeli számvetés	Diktálásbeli írás a helyesírás szabályai szerint		Főbeli számvetés	Vasárnapi evangélium és szentlecke magyarázata
	[Délután]					
2–3	Az életben előforduló legsüksége- sebb oklevelek készítése	Betűismerés, betűfoglalás, szótagolás, olvasás	Táblai számvetés		Betűismerés stb.	Szépírás
3–4	Táblai számvetés	Táblai számvetés	Oklevelek készítése		Ministráció. A leánykák olvasásában (való) gyakoroltatása	Főbeli számvetés

1. ábra A hátszegi római katolikus triviális iskola órarendje és tanterve, 1845–46 (Csíkszentmiklósi plébánia levéltára).

